

Skilling-Magazin

til Udbredelse af almeennyttige Kundskaber.

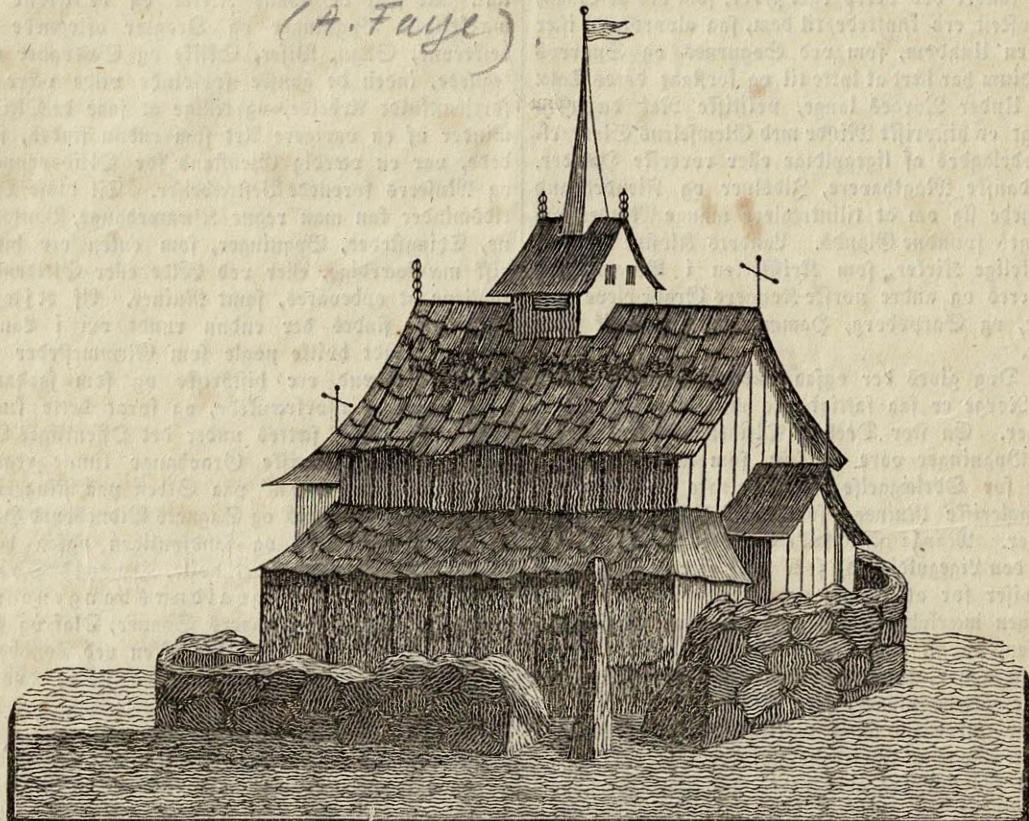
75.]

Udkommer hver Løverdag.

[II. Aarg. Nr. 23. 1836.

Gaara Kirke i Bø i Telemarken.

(A. Faye).

Saavel den Plet, hvor vi første Gang saae Dagens Lys oprinde og vor Barndoms og Ungdomsmunstre Dage henglide, som det Land, hvor vore Fædre færdedes og vi selv engang vare lykkelige, pleier hos de fleste Mennesker at bevare en Interesse, som bringer Hjertet til at banke nemodfuldt glad, naar vi efter lang Tid værelse atter skue de Gjenstande, der vare Bidner til vor Barndoms skyldfrie Glæder, atter betræde Fædrelandets Grund, og here det Sprug, som saa venlig led os om vor Bugge. En lignende Interesse føle gjerne de, som have nogen Kundskab om Fædrelandets Historie, for de Levninger, som ere blevne Nutiden overantvordede, enten fra den dunkle Oltid, eller hvoer til historiske Minder knytter sig. Den samme Smerte, som uvilkaarlig griber os, naar vi finde en eller anden for vor Barndom fjær Gjenstand bedørvet eller tilintetgjort, den samme føle vi gjerne, naar vi erfare, at et eller andet Fædrelandsminde er

gangen til Grunde, eller trues med Ødeleggelse af letsinde, vanhellige Hænder. At ødelægge eller lade synke i Grus, hvad gjeve Forfædre reiste, eller hvortil mærkelige Begivenheders Grindring knytter sig, er et sorgeligt Tegn enten paa Ligegyldighed eller Raahed eller Egoisme.

Saavel Fremmede, som reise i Norge, som Nordmand, der have besøgt Udlandet, ere uden tvivl enige i, at Norges Natur baade i Stolthed, Afværling og Unde, kan male sig med de fleste europæiske Landes; men blandt andre Savn beklage de almindeligen, at Norge er saa fattigt paa skønne Oltidslevninger og Ruiner, som bidrage saameget til at forstyrre mangen sydlandsk Egn og gjøre f. Ex. en Reise igennem Italien, Schweiz og Rhinlandene interessant. Disse Levninger fra en svunden Tid forlyste ikke blot Diet, men give Fantasien ved de Sagn, som gjerne ere knyttede til dem, rigt Stof til behagelig Underholdning.

Hvormeget slige Oldtidsminder tillsige kunne bidrage til at vække og vedligeholde levende Begeistring for Fortids Bedrifter og Fjædeland, erfarer man bedst i Schweiz. Sjeldent betræder vistnok en Schweizer eller Fremmed, der har nogen Sands for det Edle, Altors, Tølls-Pletten, Rutli o. s. v., uden at hans Land paa en besynderlig Maade til tales af de Fortidens store Lande, som her øvede Mandomsværk. Et vigtigt Middel til at vække og vedligeholde Fjædelandskærlighed og National-aand er det udentviol at leve de Oldtidslevninger, som et Land besidder og opfriske dem i Folgets Erindring. Disse Fortidens Repræsentanter tale, saavel ved deres eget Ødre, som ved de Sagn, der oftest ere knyttede til dem, saa alvorsfuldt især til den Ungdom, som ved Sogurnes og Snorros Studium har lært at lytte til og forståe deres Tale.

Under Norges lange, politiske Nat dækkedes mangt et historisk Minde med Glemmelsens Slør, eller ødelagdes af ligegeydige eller røverske Hænder. De danske Magthavere, Ildsluer og Fiende-hånd forenedes sig om at tilintetgjøre mange Minder om Norges foundne Glæds. Landets Kloster og flere mærkelige Kirker, som Kristkirken i Bergen med Sverres og andre norske Kongers Grav bleve ødelagte, og Sarpsborg, Hammer og Oslo gif op i Luer.

Dog gives der ogsaa andre Aarsager, hvorför Norge er saa fattigt paa mærkelige Oldtidslevninger. En stor Deel af Oldtidens Kirker og andre Bygninger varer af Træ, som lettere ere ud-satte for Ødelæggelse, og ødelagte ikke efterlade de maleriske Ruiner, som de solidere Steenbygninger. Mange gif ogsaa i Tidernes Løb til Grunde ved den Egegyldighed, som man ofte viste og endnu viser for at bevare og vedligeholde dem. At mangen mærkelig Træbygning ved omhyggelig Passen, endnu længe havde funnet trods det Tidens Ødelæggelser, kunne vi slutte af de enkelte oldgamle Træbygninger, som endnu findes; men har Norge under sin lange politiske Nat tabt og forglemt mange af Fortidens Minder, saa er det dog Pligt for vor Tid at bevare og opfriske dem, som ere tilbage, og gjøre vi det ikke nu, vil det maa- ske snart være for sildigt.

Oldtidens Røgstuer, Stav- eller Reissværks-Kirker, Dragter, Skifte, tildeels Sprogudtryk o. m., som hørte til Ejendommelighederne ved flere af vore Fjeldbygders Beboere og gjorde dem til mærkelige, levende Sidesyfker til de Folk, som færdes i vores gamle Sogur, have deels allerede veget og vige alt mere og mere for en nyere Civilisation, der med nye Skifte og nye Moder trenger alt dybere og dybere ind i vores Fjelddale. Stor Forandring er foregaet i de sidste 50 Åar og endnu større Forandring vil efter al Sandsynlighed indtræffe i det næste halve Aarhundrede. Røgstuer fortørnes alt mere og mere af de bekvemmere og rummeligere Øvnstuer, de ørværdige, karakteristiske, nationale Staafkirker maa vige for de moderne ottekantede Templer, Sagn og de gamle Viser ere næsten forstummede, og endog i de mest affaldes Fjeldbygder, som i Sætersdalen, have Mand-folkene allerede ombyttet deres Forfædres smagful-

dere Dragter med uflædelige nyere. Formodentlig varer det ikke længe frem til høje Sproget, der hidindtil har bevaret en saa reen Gjenlang af Norges gamle Tungemaal, ogsaa i Tale lemper sig efter Skriptsproget. Mange Ord og Talemaader, som tilforn skulle have været gjengående, hores nu kun sjeldent, ligesom mangen karakteristisk Skif ved Bryllupper o. s. v. allerede er afslagt. At hindre den Ryheds Land, som sandsynligvis snart vil give vore Dale et andet Udseende, vilde være et umygtigt Arbeide; men at opfatte det Gamle inden det svinder, og bevare de enkelte Oldtidsminder, som kunne bevares, var i flere Henseender ønskeligt. At faae de gamle Kirker og de ældste og mærkelige Bygninger og Dragter aftenede og beskrive, Sagn, Viser, Skifte og Sædvaner op-tegnede, inden de ganske forsvinde vilde være et forhjernstfuldt Arbeide, og tillsige at faae de Oldtids-minder af en varigere Art som endnu findes, fre-dede, var en værdig Gjenstand for Oldtidsvenners og Museers forenede Bestrebelsel. Til disse Old-tidsminder kan man regne Kjæmpehaugen, Bautastene, Thingsteder, Bygninger, som enten ere historisk mærkværdige, eller ved Elde eller Sjeldenhed fortjene at opbevares, samt Ruiner. Af Kjæm-pehaugen findes der endnu rundt om i Landet mange, blandt hvilke nogle som Gjemmesteder for bekjendte Mænd ere historiske og som saadanne burde bevares uforværkede, og forat dette kunde ske, om muligt, sættes under det Offentliges Op-sigt. Til de historiske Gravhauge funne regnes „Hållandshaugen“ paa Steen paa Ringerige, hvor efter Historiens og Sagnets Vidnesbyrd Halfdan Svartes Hoved og sandsynligvis ogsaa hans Svigerfader Sigur Hjort hvile, Harald Haarfagers Grav, Augvaldnæs haugene paa Karmen, Harald Haarfagers Sonner, Olaf og Sigurd, Gravhauge paa Mollebakken ved Tønsberg, Formandshaugen paa Jarlsberg og flere, hvortil Sagn om historiske Personer knytte sig. I det Hele burde Kjæmpehaugene som Levninger af og Minder om Nordens graa Alderdom være Efter-verden saa ørværdige, at de ikke uden tilstrækkelig Grund forstyrre dem, og om man endog gjen-nemrodede dem for at lede efter skjulte Skatter, burde man dog vise de Afsodes Been og Afse saa-megen Øre, at man etter nedlagde disse og tilka-stede Gravene. Hidindtil har Overtroen bidraget til at frede mangen Kjæmpehaug, da Mange have troet, at al Lykke vilde forlade Gaarden, eller Ilds-lue fortære Huset, hvis man forgreb sig paa den gamle Haug, som fandtes paa Gaarden.

Ødin bød, at man skulle reise Bautastene over mædhaftige Mænd. Af slige Mindestene har man tilforn haft mange, deels paa Kjæmpehaugene, deels paa Sletterne; men endog i vor Tid ere mange, deels af Haadhed blevne sønder slagne, deels bortforte til Gjærder, Mure o. s. v. Nu seer man sjeldent en Gravhaug, som er prydet med en Bautasteen. Uagtet mange ere gangne til Grunde, findes der endnu en Deel, hvorfra nogle ere mærkværdige for deres Høide, som f. Ex. den saafaldte „Marias Synaal“, paa Augvaldnæs, som formodes at være reist til Øre for Kong Aug-

valds Ko og Guddom, andre, fordi historiske Minder ere knyttede til dem, f. Ex. Bautastenen paa Bonæs, hvorunder Orm Lyrgja og Lundesolen efter Sagnet hvile, og efter andre, fordi de ere prydede med Runer eller Figurer.

Den mærfeliste Runesteen i Norge er maaske med Hensyn til Indholdet af Indskriften den Runesteen, som forдум prydede Glom Sundbos Gravhaug i Sillejord's Præstegjeld; men nu tjener til Fodtrin ved Fladdals Annexkirkedor, hvor ved Almuens Fodtrin de halv udslattede Runer snart ville blive ulæselige, hvis den ei kan erholde en mere passende Plads. Om denne Runesteen, der er 3 ALEN og 45 Tommer lang og 18 Tommer bred, see Willes Beskrivelse over Sillejord S. 51). Blandt Landets øvrige Bautastene fortjene endvidere at nævnes Dynna-Stenen paa Hadeland og Alfstaæ-Stenen paa Thoten, der begge ere prydede med Figurer og uidentvist kunne regnes blandt de smukkeste i Norden. Ligesom Bautastenene have Oldtidens mange Dom- og Thingsteder lidt meget endog i Mandsminde. Hvis imidlertid de, som endnu findes blevne spade, savner Norge ikke interessante Oldtidsminder af dette Slags. Vel er Landets mærfeliste Steensætning eller Dommersæde, det nemlig, som fundtes paa Erling Skjalgsons Hovedsæde Sola paa Jæderen ved Flyvesand bleven ødelagt; men paa Einabo i Gudbrandsdalen, paa Hegge i Nærheden af det gamle Steinkjær, paa Thernes i Værdalen, paa Klevstad paa Hadeland og paa flere Steder findes endnu mærfelige Thingsteder og andre Oldtidslevninger, der fortjene at fredes.

De Minder, hvorved vi hidintil have døelet, have deres største Interesse fra den høje Alder, hvorfra de have deres Oprindelse. De ere næsten alle fra den hedenske Old og de fleste ældre end vor Historie. Med Kristendommen erholdt vi først paalidelig Historie. Den Rigagtighed, hvormed Sagnskrifterne betegnede de Steder, hvor mærfelige Begivenheder indtraf, lader vel Grandsteren endnu finde Stedet, især hvis han tillige agter paa Fortids og Nutids næsten ligelydende Stednavne og til Sagnene; men de Mindestene, som betegnede det, ere forsvundne. En Deel Kirker og nogle Ruiner af Klostre og Kirker ere de eneste Levninger, som vi have fra den kristne Oldtid; thi St. Olafsskotten paa Stiklestad er af en sildigere Oprindelse.*)

Throndhjems og Stavanger Domkirker, Mariakirken i Bergen, Throndenes Kirke i Nordlan-

dene, Ringsager Kirke paa Hedemarken, Hitterdals, og Borgsens Stav- eller Reisværkskirker og mærfelige Oldtidsminder, uagtet de fleste have tabt en Deel af deres Fortids Glæds, eller modtaget morderne Indretninger, som kun lidet svare til den Aland og den Tid, hvori disse og flere ere byggede. Det er nemlig ikke tilstærkkeligt, at man hindrer saadanne Bygninger fra at falde ned; man bør ogsaa strebe at opbevare de Oldtidslevninger, som findes i dem, f. Ex. Altertavler, Støtter, Malerier o. m. og vogte sig for at vaneire dem med mymdens Prydelser, der under de gammeldags Omgivelser frembringe en Blanding af Gammelt og Nyt, som stoder Diet. Svare Smags-Synder ligge i saa Henseende paa Fortids og Nutids Kirkeinspektioner og Kirkeværgter, blandt hvilke jeg kun vil nævne de mange lufte Stole, der saat sige hænge paa Væggene og i saa hoi Grad vanlæde flere blandt vore Kirker, hvilke engang have været og endnu funne blive ørværdige og smagfulde.

„Klostre og Kirker“ saaledes lyder den patriotiske Absalon Pedersens Klage over sin Samtid, som vores Forfædre have bygget, bryde vi ned; de saa Ruiner af disse Oldtidslevninger, som Tiden har sparet, true vi med en lignende Skjebne, eller gjøre dog lidet eller Intet for at hindre deres totale Ødelæggelser. Den ved sin Elde og Bygningsmaade saa mærfelige Laurentii Kirke i Tønsberg er i vores Dage (1810) jevnet med Jord, uagtet dens Mure syntes at have funnet trodse en Evighed, uden at man, saa vigt vides, bekymrede sig om at besørge den afstegnet eller noiggaaet beskrevet, hvilket denne endog i historisk Henseende mærfelige Kirke dog havde fortjent. Ruinerne af Tønsberg Slot, og Gregorius Dagsens Kapel paa Kapitelbjerget ved Skien og flere lignende Oldtidslevninger, som for ikke saa meget langt tilbage i Tiden, skulle have været betydelige og maleriske, ere nu næsten jernede med Jordens. En lignende Skjebne skal, efter Rygtet, true den smukke Ruin af Kapellet paa Steen, som efter Saget skal være bygget af St. Olaf, og hvis en lignende Aland kommer til at raade, og ingen vægtig Stemme hæver sig til de Forsværsloses Nedning, bliver vel snart den nu ubrugte og ubrugelige „Søsterkirke“ paa Gran, den smukke Bue af Hammers Domkirke, den eneste Levning, som nu findes af denne engang saa betydelige By, de betydelige Levninger, som endnu findes af Augvaldæs Kirke, Solo-Lyse-Kloster o. f., nedbrudte og anvendte til Broer, Stalde og andet nyttigt Brug, hvilket tilførn har været tilfældet med Ruiner. Blandt de Oldtidslevninger, som af Mangl paa Tilsyn snart skyter sammen, men som i det mindste dog fortjener at omtales inden den falder ned, er Gaara eller Gaarder Kirke i Vo Præstegjeld i Nedre-Tellemarken, hvoraf foranstaende Tegning er taget. Den skal i de katolske Tider være heliget Jomfru Marie, kaldes en Gavekirke og ligger en fort Fjerding fra Hovedkirken. Den er en af de gamle Stave- eller Reisværkskirker, men kan hverken i Størrelse eller Bygningsmaade maale sig med Hitterdals og flere af den Slags mærfelige Kirker, som blive alt sjeldnere og sjeldnere. Den er op-

* At denne, saavel som de øvrige historiske Mindesmærker fra en sildigere Tid bor fredes og opbevares med samme Omhu som Oldtidens er naturligt. Til disse kunne vi blandt andre regne, Zinklar-Stotten ved Kringlen, Norderhaugs Præstegård, Carl XII. Støtte, Eidsvoldssaken, og flere sjeldne Portræter af historiske Mænd, som burde afdøres, som Kjeld Stub, Peder Clausens, Jonas Rasmus' og Anna Colbjørnsdatters o. f., der findes i de Kirker, hvor Vedkommende varer Præster. Naar Eidsvold blev Nationaliensdom, vilde Portræter af fortjente Landsmænd finde en værdig Plads paa det saavel i den dunkle Old som i den nyere Historie saa mærkværdige Sted.

*

reist mellem 6 perpendikuler staaende Mastetræer, hvorfra de 4 danne Kirkens 4 Hjørner. Paa de 3 Sider er Kirken, ligesom Hitterdals og Flere, omgivnen af en Svalegang, hvor endnu findes 2 Bænke. Svalegangen staar ved en Dor og en liden Trappe i Forbindelse med Koret og ved 2 Døre i Forbindelse med Kirken selv. Denne deles ved en Gang, som gaaer fra Hoveddøren, hvori en masiv Ring hanger, og til Koret i 2 Dele, og paa begge Sider findes Levninger af Kirkestole. I Koret, som ved sit hvælvede Tag og ved at ligge lidt højere udmærker sig fra de øvrige Kirkers, findes et Alter uden Altertafel og et gammelt Skab, der var opbrudt og tomt. Den saare simple Prædikestol, en Trædøbefond og en Jernlysekrone findes endnu. Klokkerne skulle derimod være borttagne af den da værende Kirkeeier, Baron Løvenskjold paa Holden Jernværk, hvor de efter Nygetet endnu skulle findes. Bæggene saavel som Loftet ere indvendigen prydede med Malerier i Legemsstorrelse, hvorfra en Deel skal forestille Begivenheder i Jesu Liv; men disse Malerier ere meget grove og de fleste Ansigtet især Jesu Fienders ere fast umenneskelige.

Ligesaa mærkværdig som Kirken selv ere de Stene, som paa den ene Side danner Kirkens Gjerde: Det bestaaer 1) af en omtrent 10 Alen lang og næsten 2 Alen høi, tynd, heel Steen, hvis overste Kanter taffet; 2) af en endnu længere men lavere Steen af samme Dannelse og 3) af en meget høi, smal Steen, som staaer midt imellem de omtalte og ligner en Bautasteen. I hvad Hensigt disse Stene, der maaske staae ligesaa dybt nede i Jorden som de staae over samme, ere opreiste, er vanskeligt at bestemme. At man skulle have anvendt saamegen Umage og Kraft, som der udfordres til at forskaffe og fremføre slige Masser, blot for at faae et Gjerde til Kirken, er usandsynligt; men da der rundt omkring findes mange Kjæmpehauge, ledes man let paa den Tanke, at paa dette Sted har der i Oldtiden været et Thing- og Øfferted, hvortil disse Stene brugtes. Ved Kristendommens Indførelse pleiede man almindeligen at bygge Kirkerne paa de Steder, hvor Thingstederne vare og hvor Almuen var tilvont at møde. Derfor finder man saa ofte gamle hedenske Thing- og Øfferteder i Nærheden af vore Kirker.

A. Faye.

William Pitt.

William Pitt, en af de største Statsmænd, den nyere Tids Historie har at opvise, blev født den 28de Mai 1759. Han var den anden Son af den berømte Lord Chatam, under hvem England hævedes til en af Europas Hovedmagter, og Faderens Landsgaver og store Statsklegt havde Sonnen arvet i høieste Grad. Som britisk Statsminister vidste han at gjøre sit Lands Storhed gjældende, thi hvad han var, det var han gaafte. Han var sin Nations Mand og stod med Land og

Karakter i dens Spidse. Han besad Klærhed og Skærpsind mere end nok til at overbevise og bestemme sin Nations naturlige sunde Forstand og dertil Følelse nok for at kunne begestre dens gammel britiske Hjerte. Han besad et Overblif, der var klarere og mere omfattende end Hviden af hans Standpunkt i Staten i og for sig selv skjænkede dem, som før eller efter ham forestod den engelske Nationalinteresse; — en Erfaring og Ovelse i Forretninger, som fun faa Statsmænd af lige Talenter paa hans Tid besad; — en Virksomhed, der omfattede Alt, sammentrængt i den nødvendige Enhed; — en Sagkundskab, fornemmelig i Hovedelementerne af det britiske Statsvel og den britiske Statskonst, i Nationaløkonomien og Finantsvesenet, som Ingen havde for ham, og hvormed han beundringsværdigt konseqwent og noiggårtig forbandt det Enkelte med det Almindelige; — en Billie, hvis Kraft og Fasthed i ham fuldkomment fremstillede den britiske Nationalkarakteers Grundtræk: Standhaftighed i store og vanskelige Foretagender; — endelig besad han en Wedelmodighed og en Redelighed, der fritog hans ministerielle Magt fra al Bebreidelse for Egennytte eller snæverhjertet Vilkaarlighed. Denne sjeldne Forening af fremstikkende Kræfter, samlede ligesom i et Brændpunkt af planmæssig Virksomhed, paa hvilken Storbritaniens og Europas Skjæbne byggede sit Haab i en vigtig og farlig Tid, og ved et uheldigt Udsald omgivet af tragisk Værdighed, gjor Pitt udedelig.

Fra Barndommen af var William Pitt sin Faders Yndling, og man fortæller, at denne ofte pleiede at stille ham for sig paa et Bord og opmunstre ham til at holde Taler med al rhetorisk Gestus og Hoitidlighed. Ligetil sit 14de Åar blev han opdragen hjemme. Hans Hovmester var Dr. Wilson, siden Kanonikus i Windsor; dog ledede Faderen med aarvaagent Die og kjærlig Omhu Sonnen Opdragelse og Undervisning, fordi han allerede tidligt bemerkede hans herlige Anlæg og hans hurtige Udviklingsevne. Den unge Pitt var 14 Åar gammel, da han tilstrækkeligt forberedet, kom til Cambridge under Veiledning af Dr. Prettyman, siden Bisop af Lincoln. Han studerede med ligesaa megen Anstrengelse som Held: derhos vare hans Sæder rene og hans Levemaade streng, aldeles svarende til den alvorlige akademiske Tugt. Hans Bestemmelse var at blive Dommer eller Sagfører. Han gjorde sig dersor noie bekjendt med sit Fædrelands Historie og borgelige Forfatning, og forbandt dermed en fuldstændig Kundskab om de gamle Staters Oprindelse og Skjæbne og de nyere Staters Lovs og Indretninger. Ved den levende Deeltagelse, Pitt viste for alle Statslivets Gjenstande, opfattede han det Væsentlige, lige saa hurtigt som dybt. Tillige studerede han Filosofi, især Logik og Weltalenhed; hans Fader var hans Lærer og Mønster i den Konst at gjøre rigtige Slutninger og i en ligesaa kraftig som reen og behagelig Fremstilling. Efter fuldendte Universitetsstudier opholdt Pitt sig en fort Tid i Rheims i Champagne, derpaa fremtraadte han med Bisfaldf som Sagfører, og blev endnu før han hav-